

CEZİRİ,

Abdurrahman b. Muhammed

(عبدالرحمن بن محمد الجزيري)

Abdurrahmân b. Muhammed

b. İvaz el-Cezîrî

(1882-1941)

Mısırlı hukukçu.

Yukarı Mısır'daki Sühâc vilâyetine bağlı Şendevîl adasında doğdu. Ezher'de öğrenim gördü (1895-1908). Meslek hayatına mezun olduğu bu okulda ders vermekle başladı. Ardından Vakıflar Bakanlığı'nın (Vezâretü'l-evkâf) mescidler kısmında önce müfettişliğe (1912), sonra da başmüfettişliğe tayin edildi. Daha sonra Külliyyetü usûlî'd-dîn'de profesör olarak görev yapan Cezîrî, Hey'etü kibârî'l-ulemâ'ya üye oldu. Hanefî olmasına rağmen karşılaştırmalı bir fıkıh eseri yazacak kadar dört mezhebe de vâkıftı. Hulvân'da vefat etti.

Eserleri. 1. *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*. Dört mezhebe dair karşılaştırmalı bir fıkıh kitabıdır. 1922 yılında Mısır Vakıflar Bakanlığı, Ezher Üniversitesi tarafından oluşturulan bir komisyona, ders kitabı olarak okutulmak üzere karşılaştırmalı bir fıkıh eseri hazırlama görevi verdi. İbadetlerle ilgili I. cilt (Kahire 1928) büyük bir kabul görünce Vakıflar Bakanlığı, Cezîrî başkanlığında dört mezhep âlimlerinden oluşan yeni bir komisyon görevlendirdi ve eserin tekrar gözden geçirilerek yayımlanmasını sağladı (Kahire 1931). Eserin II-IV. ciltlerini (Kahire 1933-1937, 1939; Beyrut 1969) bizzat hazırlayan Cezîrî'nin vefatı üzerine had*lerle ilgili V. cilt Ali Hasan el-Arîd tarafından, onun notlarından derlenip eksikleri tamamlanarak neşredilmiştir (I-V, Kahire 1972; İstanbul 1984). Eser *Dört Mezhebin Fıkıh Kitabı* adıyla (I-VII, İstanbul 1971-1978, 1988, 1991) Hasan Ege tarafından, *Dört Mezhebe Göre İslâm Fıkhı* adıyla da (I-VIII, İstanbul 1989-1990/1409-1410) Mehmet Keskin tarafından Türkçe'ye tercüme edilmiştir. 2. *Tavzîhu'l-`aķâ'id fi 'ilmi't-tevhîd* (Kahire 1933). 3. *Edilletü'l-yakîn fi'r-reddi 'alâ Kitâbi Mizâni'l-haķ ve ğayrihi min metâ'ini'l-mübeşşirine'l-Mesîhiyyîn fi'l-İslâm* (Kahire 1934). Başta meşhur Alman misyoneri Karl Gottlieb Pfander'in (ö. 1865) *Waage der Wahrheit* (Arapça'sı *Mizânü'l-haķ*) adlı kitabında yer alan görüşler olmak üzere bazı hristiyan mis-

yonerleri tarafından İslâm'a yöneltilen saldırılara bir reddiyedir. 4. *Ahşenü'l-beyân fi'r-reddi 'alâ men mene'a tercemete tefsiri'l-Kur'ân* (Kahire 1355). Kur'an'ın meâlen de olsa tercüme edilemeyeceğini ileri sürenlere karşı reddiye olarak kaleme alınmıştır. Ayrıca *el-Ah-lâķu'd-dîniyye ve'l-ĥikemü's-şer'iyeyile Divânü Ĥuṭab* adlı eserleri de yayımlanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Cezîrî, *Dört Mezhebe Göre İslâm Fıkhı* (trc. Mehmet Keskin), İstanbul 1989-90/1409-10, mütercimim önsözü, s. 1, 2; Zirîklî, *el-A'lam*, IV, 111; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, V, 186; A. S. Fulton – M. Lings, *Second Supplementary Catalogue of Arabic Printed Books in the British Museum*, London 1959, s. 46; *el-Kâmûsü'l-İslâmî*, I, 609; *Ayide İbrâhim Nasîr, el-Kütübü'l-'Arabiyyetülettî nüşiret fi Mışr beyne 'amey 1926-1940*, Kahire 1980, s. 16, 37, 43; Bessâm Abdülvehhâb el-Câbî, *Mu'cemü'l-a'lam*, Limasol 1407/1987, s. 407.

CENGİZ KALLEK

CEZİRİ, Abdülkâdir b. Muhammed

(عبدالقادر بن محمد الجزيري)

Zeynüddîn Abdülkâdir

b. Muhammed b. Abdülkâdir el-Ensârî

el-Hanbelî el-Cezîrî

(ö. 976/1568'den sonra)

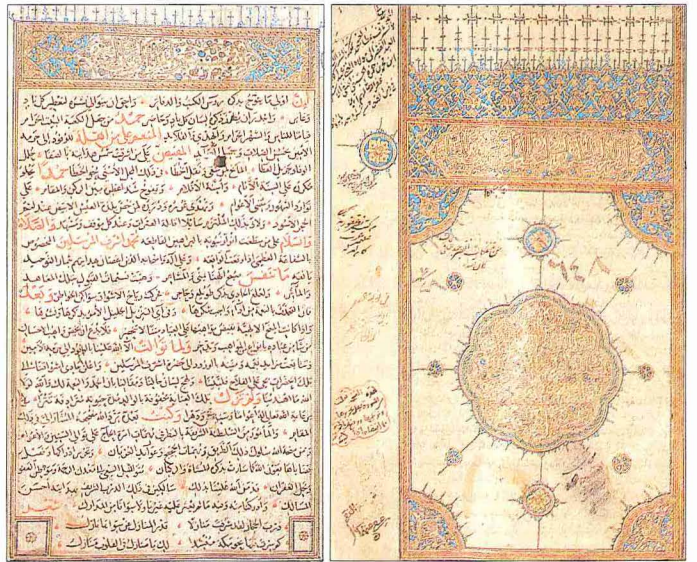
Tarihçi ve fakih.

16 Şâban 911'de (12 Ocak 1506) doğdu. *Dürerü'l-ferâ'idü'l-munazzama* adlı eserinde verdiği bilgilerden, ailesinin aslen Cezîreli olduğu ve atalarının buradan Kahire'ye göç ettiği anlaşılmaktadır. Oldukça nüfuzlu olan ailesinin çeşitli yerlerde vakıfları bulunmaktaydı.

Babası Muhammed b. Abdülkâdir devrinin önde gelen tabiplerinden biri olup Kahire'de Bîmâristânü'l-Mansûrî'de ve emîr-i hacın maiyetinde görev yapmıştır. Cezîrî gençliğinde bir taraftan ilim tahsil ederken diğer taraftan ticaretle uğraştı. Bu arada tasavvufa ilgi duydu ve Şeyh Şehâbeddin Ahmed el-Yezîdî eş-Şâfiî'ye intisap etti. Şeyh Ahmed b. İsmâil ed-Demîrî'den hadis ve tıp, Mûsâ b. Ahmed el-Ermeyûnî'den nahiv, sarf ve mantık dersleri aldı. O sırada Mısır beylerbeyi ve emîr-i hac olan Hadım Süleyman Paşa (ö. 1547), Cezîrî'yi babası ile birlikte hazarda ve seferde kâtip olarak görevlendirdi. Cezîrî bu görevi sırasında hacla ilgili eserini kaleme aldı. 976'dan (1568) sonra öldüğü tahmin edilmektedir.

Eserleri. 1. *Dürerü'l-ferâ'idü'l-munazzama fî ahbâri'l-hâc ve tarihî Mekketel-mu'azzama*. XVI. yüzyılın son çeyreğine kadar hac konusunda yazılan kitapların en önemlilerinden biridir. Hulefâ-yi Râşidîn (632-661) devrinden 972 (1564-65) yılına kadar hac emirliği, hac kervanları, hac yolları, menziller, menzillerde yaşayanlar ve hac farızasıyla ilgili bilgileri ihtiva etmektedir. Eser, müellifin X. (XVI.) yüzyılda bizzat gördüğü olaylar hakkında verdiği mâlumat dolayısıyla da dikkat çekicidir. Kitap ayrıca Mısır'daki Türk hâkimiyetine dair önemli bilgiler ihtiva etmektedir. Cezîrî bu eserini yazarken Şeyh Cârullah b. Fehd, Kutbüddin el-Mekkî ve diğer bazı müelliflerin eserlerinden faydalanmıştır. *Dürerü'l-ferâ'idü'l-munazzama*'nın Süleymaniye Kütüphanesi'nde iki yazma nüshası bulunmaktadır (Reif-

Abdülkâdir b. Muhammed el-Cezîrî'nin *Dürerü'l-ferâ'idü'l-munazzama fî ahbâri'l-hâc ve tarihî Mekketel-mu'azzama* adlı eserinin unvan sayfası ile ilk iki sayfası (Süleymaniye Ktp., Reisülkütübât, nr. 648)

sülküttâb, nr. 648; Damad İbrâhim Paşa, nr. 296). 2. *Umdetü's-safve fi hîlli'l-kaḥve*. Kahvenin tarihçesi, hazırlanışı hakkında bilgi veren ve helâl olduğunu anlatan bir eserdir. XVI. yüzyılda kahvenin kullanımı yaygınlaşınca içilmesinin câiz olup olmadığı hususunda ihtilâflar baş göstermiş, Mekke'de ve diğer şehirlerde pek çok karışıklık çıkmıştır. Bunun üzerine âlimlerin konu ile ilgili olarak kaleme aldıkları eserlerin en önemlilerinden biri de Cezîrî'nin 966'da (1559) telif ettiği bu kitaptır. İskenderiye'de el-Mektebetü'l-belediyye (Hanbelî Fıkhı, nr. 5), Escorial (nr. 21.170), Bibliothèque Nationale (nr. 4590) ve Gotha'da (nr. 2106) birer yazma nüshası bulunan eserin bazı bölümleri Silvestre de Sacy tarafından Fransızca tercümeleriyle birlikte *Chrestomathie arabe* içinde yayımlanmıştır (I, Paris 1826).

Cezîrî'nin bunlardan başka *Hulâsatü'z-zeheb fi fazli'l- Arab* adlı bir eseri daha vardır (Brockelmann, *GAL, Suppl.*, II, 447). Ayrıca bazı şiir ve mektuplarını ihtiva eden bir mecmuasının bulunduğu da söylenmektedir (Kehhâle, V, 300; Zirikli, IV, 44).

BİBLİYOGRAFYA :

Abdülkâdir b. Muhammed el-Cezîrî, *Dürrü'l-ferâ'idi'l-munazzama fi ahbâri'l-hâc ve tarîkı Mekketel-mu'azzama*, Süleymaniye Ktp., Reîsülküttâb, nr. 648; Brockelmann, *GAL*, II, 424; *Suppl.*, II, 447; Zirikli, *el-A'lam* (Fethullah), IV, 44; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, V, 300; Hamed el-Câsir, "Mü'errih Mısri Mağmûr", *MMLA*, LVIII (1986), s. 176-187.

CEVAT İZGI

CEZMİ

(الجزمي)

Bir hadis terimi.

Sözlükte "kesmek, kesin bir şekilde yemin etmek ve bir işi hiçbir ilişiği kalmamak üzere bitirmek" anlamlarına gelir. Hadis ilminde ise senedi tam olarak zikredilmek istenmeyen bir hadisin sağlam bir isnadı bulunduğunu belirten *edâ'* lafızlarından biriyi rivayet edilmesidir. Hadis kitaplarında, özellikle Buhârî'nin *el-Câmi'u's-şâhih*'inin tercemelerinde mâlum fi'l-i mâzî kalıbıyla kullanılan cezm sigaları şunlardır: "قال ، ذكر ، روى ، زاد ، فعل ، أمر ، زاد". Bir hadisin aradaki râviler atlanarak ilk kaynağına nisbet edilmesi, diğer bir ifadeyle hadisin **muallak*** olarak rivayet edilmesi halinde o hadisin güvenilir olmadığı kanaati uya-

nır. Bunu ortadan kaldırmak ve sözün nisbet edildiği şahsa ait olduğunda hiçbir şüphe bulunmadığını göstermek üzere cezm sigası kullanılır. Bunun karşıtı **temrîz*** sigasıdır. Meçhul fi'l-i muzârî kalıbıyla kullanılan temrîz sigalarına, bir sözün nisbet edildiği şahsa aidiyeti kesinlikle bilinmediği zaman başvurulur.

Sahih hadisleri toplamayı çalışmalarına esas almış olan Buhârî ve Müslim gibi müelliflerin kitaplarında görülen cezm sigaları, bu müelliflere göre, o hadisin sağlam bir senedinin bulunduğu anlamına gelir. Bu senedleri aynen almayıp hadisi aslında bir rivayet kusuru olan **ta'lik*** suretiyle rivayet etmeleri, hadisi kısaca zikretme ve tekrardan kaçınma arzusu gibi sebeplere dayanmaktadır. Cezm sigası zayıf bir hadisin rivayetinde kesinlikle kullanılmaz. Bir hadisi cezm sigasıyla rivayet eden muhaddis, onun sağlam bir senedle muteber kitaplardan birinde yer almış olduğunu katıyetle belirtmiş olmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü's-Salâh, *Ulûmü'l-hadîs*, s. 24-25; Zeynüddin el-İrâkî, *et-Taḳyîd ve'l-İzâh*, Kahire 1985, s. 32-36, 90-92; Aynî, *Umdetü'l-kârî*, Kahire 1392/1972, I, 11; *Tecrid Tercemesi*, I, 157-159; Süyûtî, *Tedribü'r-râvî*, s. 60-64, 136-138; Ali el-Kârî, *Muştalahâtü ehli'l-eser*, İstanbul 1327, s. 108-109; Ahmed Muhammed Şâkir, *el-Bâ'isü'l-haşîs*, Kahire 1377/1958, s. 34, 91.

İSMAİL L. ÇAKAN

CEZMİ

(جزمي)

Nâmık Kemal'in tarihî romanı.

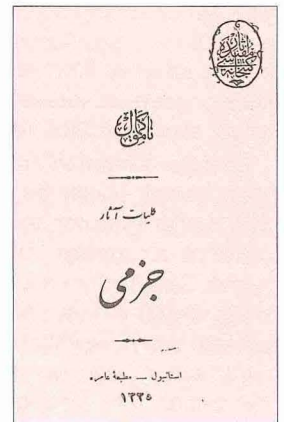
Türk edebiyatında tarihî roman türünde kaleme alınmış ilk örneklerden sayılan eser aslında iki cilt olarak planlanmışsa da sadece birinci cildi yazılabılmıştır. Nâmık Kemal'in ikinci romanı olan *Cezmi* konusunu, XVI. yüzyılda II. Selim devrinde başlayıp aralıklarla yarım yüzyıl kadar devam eden Osmanlı-İran savaşlarından alır. Nâmık Kemal'in 1877'de Midilli'ye gittikten sonra yazdığı romanın başında, XVI. yüzyılın genel siyasi durumuyla romana adını veren Cezmi'nin tasvirlerinin yapıldığı, asıl olayla doğrudan ilgisi bulunmayan bir giriş bölümü yer alır.

Romanın diğer kahramanları gibi tarihten alınmış gerçek bir kişi olan Cezmi hem şair yaratılışı hem de cesur bir delikanlıdır. Romanda bir sipahinin oğlu olan Cezmi'nin yetişmesi, özellikleri ve

İran savaşlarında gösterdiği kahramanlıklar yanında bu savaşlarda tanışıp dost olduğu Âdil Giray'ı esaretten kurtarması sırasında İran'da başından geçen olaylar anlatılmıştır. Nâmık Kemal burada, idealize ettiği Cezmi'nin şahsında biraz da kendini, özellikle Kars'ta geçirdiği gençlik yıllarının hâtasını ve orada öğrendiği ata binme, ok atma, cirit oyunu gibi konulardaki bilgisini ortaya koymak istemiştir.

Cezmi, Osmanlı-İran savaşlarında gösterdiği kahramanlıklarla Özdemiroğlu Osman Paşa'nın dikkatini çeker ve takdirini kazanır. Yine bu savaşlar sırasında Kırım ordusu kumandanı Kalgay Âdil Giray ve kardeşi Gazi Giray'la tanışarak dost olur. Romanda daha sonra, bu savaşlardan birinde İranlılar'a esir düşen ve Kazvin Sarayı'nda tutulan Âdil Giray ile kendisine âşık olan iki kadının, şahın karısı Şehriyâr ve kız kardeşi Perihan'ın macerası ele alınır.

Âdil Giray, hem Sünnî hem de güzelliği yanında gerektiğinde erkek gibi dövüşebilen yiğit bir kız olan Perihan'a âşiktir. Şehriyâr ise çeşitli entrikalarla Âdil Giray'ı elde etmeye çalışırken Perihan'la Âdil Giray İran tahtını Şiîler'in elinden kurtarmak için planlar yaparlar. Buna göre İran'da bir iktidar değişmesi sonucu Âdil Giray hükümdar olacak, böylece yönetim Sünnîler'in eline geçecek ve Osmanlı İmparatorluğu ile sürekli bir barış yapılacaktır. Cezmi bu planı gerçekleştirmek üzere İran'a çağırılır. Bu ülkeye gelen Cezmi büyük tehlikeler atlatarak Âdil Giray'la görüşür ve beraberce gereken tedbirleri alırlar. Ancak Vezir Mirza Süleyman ile Şehriyâr durumdan haberdar olunca Âdil Giray ve Perihan'ı öldürmek üzere karşı bir plan yaparlar. Fakat çatışma esnasında Şehriyâr öldürülür. Âdil Giray'la Perihan da üzerlerine gelen yüzlerce kişiyle kahramanca

Cezmi'nin
İstanbul 1335
tarihli
baskısının
kapağı